

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

**SENIOR CERTIFICATE/
NATIONAL SENIOR CERTIFICATE**

KREITI YA 12

SEPEDI LELEMETLALELETŠO LA PELE (FAL)

LEPHEPHE LA PELE (P1)

DIBATSELA 2020

MEPUTSO: 80

NAKO: Diiri tše 2

Palomoka ya matlakala a dipotšišo ke 10.

DITAELO LE TSHEDIMOŠO

1. Lephephe le, le arotšwe ka DIKAROLO TŠE THARO, e lego YA A, YA B le YA C.

KAROLO YA A: Tekatlhaologanyo (30)
KAROLO YA B: Kakaretšo (10)
KAROLO YA C: Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo (40)

2. Badišiša ditaelo ka šedi.

3. Araba dipotšišo KA MOKA.

4. KAROLO YE NNGWE le YE NNGWE e ngwalwe letlakaleng LE LEFSA.

5. Thalela mošomo wa gago ka morago ga KAROLO YE NNGWE le YE NNGWE.

6. Dikarabo di nomorwe go swana le dipotšišo.

7. Tshela mothaladi ka morago ga karabo YE NNGWE le YE NNGWE.

8. Ela hloko mopeleto le tlhamego ya mafoko.

9. Nako ye e ukangwago:

KAROLO YA A: Metsotso ye 50
KAROLO YA B: Metsotso ye 20
KAROLO YA C: Metsotso ye 50

10. Ngwala ka bothakga ka mongwalo wo o bonalago.

KAROLO YA A: TEKATLHAOLOGANYO**POTŠIŠO YA 1**

1.1 Badišiša temana ye e latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo ka yona.

SETŠWELETŠWA SA A

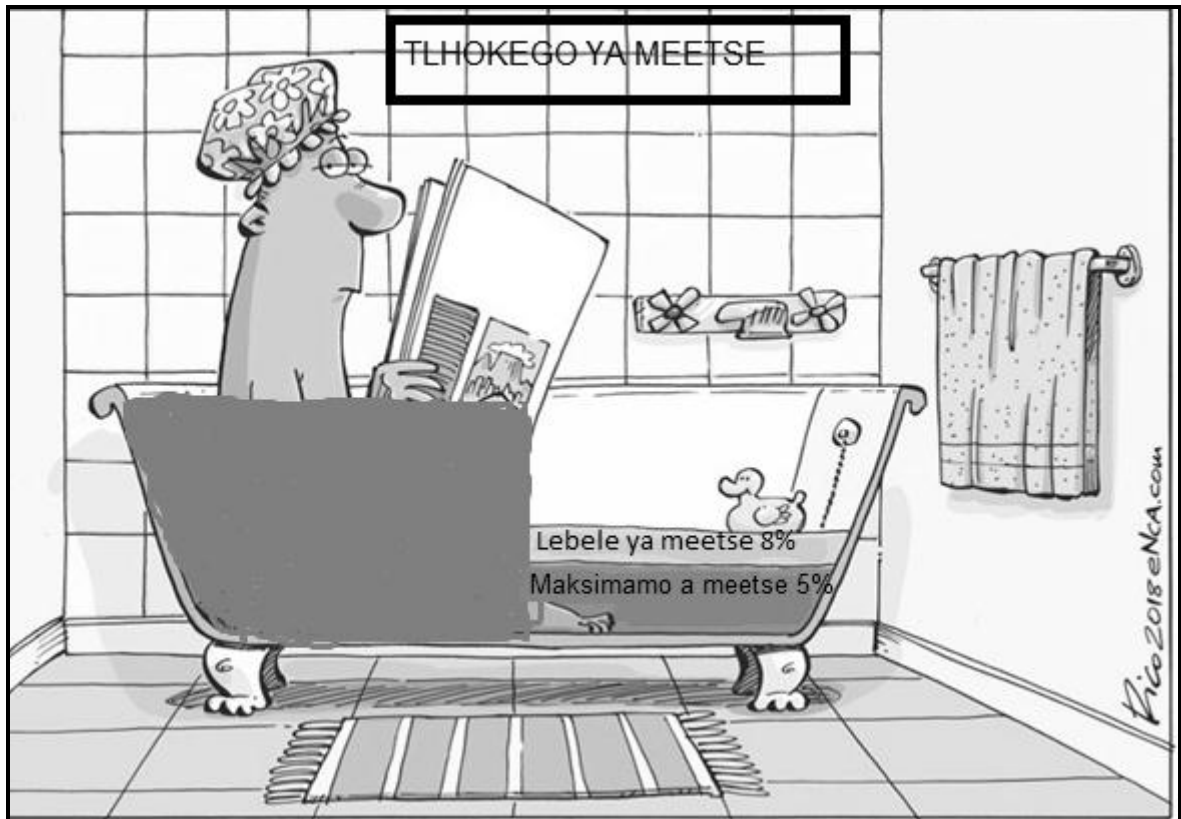
KE LETSOGO LE LE THUŠAGO	
1	Dilo tše dingwe tša tlhago motho a ka se di fetole, gobane e le tšona tšeo di laolwago ke tlhago. Dihla le mabaka di a fapana ebile di a fetoga go ya ka seemo sa bophelo. Go tlhologo ya motho go bile monna le mosadi bao go thwego ba tšwele mahlalagading. Ge ba gola ba ikhwetša e le mošemane goba ngwanenyana. Mošemane ge a gola o ba le lentšu le lekoto le ditedu mola mosetsana yena a etšwa ditlolamelora ebile a bona lehlapo. 5
2	Mhlakore ao a mabedi a swanetše go amogelega gobane a laetša go oketšega ga matšatši le mengwaga ya batho. Diphetogo tša bašemane le basetsana di nyaka mašelang. Ga go makatše ka ge ba bangwe ba sa tsene sekolo gabotse, ka ge ba lewa ke dihlong ge ba le maemong ao a diphetogo mebeleng ya bona. Ba ikwa ba sa lokologa moyeng. Seemo sa go hlobaetša kudu ke sa basetsana ka lebaka la lehlapo leo le tlogo kgwedi ka kgwedi. 10
3	Tlhabologo e a gola ge batho ba tšwelapele ka bophelo, kudu ge batho ba thoma go nagana ka bophelo ka boswa. Go na le baithaopi bao ba nago le ponelopele go tša bophelo ge ba rata go thuša mo go nyakegago. Batho ba go swana le boSibusiso Vilane le sehlopa sa gagwe ba kukegile matswalo mabapi le seemo se gomme ba ikwa ba nyaka go tsenya letsogo. Ka go realo, ba ithaopa go namela Thaba ya <i>Everest</i> ka la 30 Mopitlo 2018, ka nepo ya go abela basetsana bao ba itlhokelago mengato ya lehlapo. Ba ile ba kgona go kgoboketša tšhelete yeo ka yona ba ilego ba reka mengato ya lehlapo gore basetsana ba kgone go tsena sekolo ba lokologile. 15
4	Sehlopa se se dirile modiro wo mogolo ka ge se tlišitše tlhohleletšo ya maleba go mekgatlo ya go fapafapana. Ka morago ga tiragalo ye go ile gwa tšwelela thušo ka boati nageng ya Afrika-Borwa. Go bile diphenkgišano tša mabelo, dipaesekela, a dikoloi, dithuthuthu bjalo. Bathopadifoka diphenkgišanong tše ba ile ba abela mekgatlo ya boikgafo mašelang ao ba a thopilego gore go rekwe mengato ya lehlapo. 20
5	Ka lebaka la kwelobohloko, tlhohleletšo, leago le lerato, dikereke le tšona di ile tša kukega maikutlo mabapi le taba ye. Ka nako tše dingwe diphuthego di kgopelwa go tla di rekile mengato ya lehlapo gomme ya kgoboketšwa ya išwa dikolong. Seo se hlola lethabo le mafolofolo go basetsana go tsena sekolo. 25
	30
	35

6	Go ya ka dinyakišišo tša ngwaga wa 2016 go hweditšwe bana ba mengwaga ya magareng ga 9 le 20 ba naga ya Afrika-Borwa ba dimilione tše 2.6 ba sa tsene sekolo ka lebaka la go hloka tšhelete ya go reka mengato ya lehlapo. Se se ile sa kgwatha Tona ya peleng ya Kgoro ya Basadi le Bana, Bathabile Dlamini, mo a ilego a fa taelo polelong ya gagwe gore bana ba dikolo tša fase le tša godimo bao ba ikhwetšago ba le seemong se, ba fiwe mengato ya lehlapo ntle le tefo. Ga bjale mmušo o šetše o ntšhitše masolo a kabo ya mengato ya lehlapo go diprofense tše tharo e lego Kapa Bohlabela, Mpumalanga le KwaZulu-Natal. Se se bušitše boikgantšho, boitshepo le tlhompho go basetsana ba Mafrika-Borwa.	40 45
7	Go tšwetša pele taba ye Mmušo wa Gare le diprofense di kgopetšwe go ntšha ka ga tšhwene go aba mengatwana yeo. Dlamini o boletše gore Kgoro e tšile go aba bonnyane mengato ya lehlapo ye milione o tee ka ngwaga wa 2020 go fediša go se tle sekolong gabotse ga basetsana ka lebaka la lehlapo. Seo se dirwa ka nepo ya go thibela go se tšwelele dithutong ka bontši ga basetsana ka baka la taba yeo ya lehlapo. Tsebišo ye e ile ya amogelwa le go thabelwa ke mokgatlo wa bafsa wa Phathi ya Makomonisi ya Afrika-Borwa.	50

[Amantšwe go tšwa go inthanete]

- 1.1.1 Ngwala lentšu leo le laetšago gore motho o godile go tšwa TEMANENG YA 1. (1)
- 1.1.2 Efa lehlalošetšagotee la ditlolamelora go tšwa TEMANENG YA 1. (1)
- 1.1.3 Go tšwa TEMANENG YA 1 tsopola TŠE PEDI tša diphetogo tšeo di bontšhago gore bašemane le basetsana ba thomile go gola. Efa diphetogo TŠE PEDI tša bašemane le TŠE PEDI tša basetsana. (4)
- 1.1.4 Efa mabaka A MABEDI ao a dirago gore barutwana ba basetsana ba se tsene sekolo gabotse go ya ka TEMANA YA 2. (2)
- 1.1.5 Ke mang wa go tsenya letsogo tabeng ya kabo ya mengato ya lehlapo go ya ka TEMANA YA 3? (1)
- 1.1.6 Diphenkgišano tšeo di tšwelelago TEMANENG YA 4, moreromogolo wa tšona e be e le eng? (1)
- 1.1.7 Na dikereke di tsenya bjang letsogo tabeng ya mengato ya lehlapo? (1)
- 1.1.8 Hlaloša seo se bolelwago ke mebolelwana ye:
- (a) Go kukega maikutlo. (2)
- (b) E ntšhitše ka ga tšhwene. (2)
- 1.1.9 Ke moya wa mohuta mang wo o fokago TEMANENG YA 5? Fahlela. (2)
- 1.1.10 Ke eng seo se phafošitšego mmušo mabapi le mengato ya lehlapo go ya ka TEMANA YA 6? (1)
- 1.1.11 Na ke khuetšo efe yeo e tla tlišwago ke kabo ya mengato ya lehlapo dikolong? Efa TŠE PEDI. (2)

- 1.1.12 Na phihlelelo ye e a hwetšagala dikolong ka moka? Efa mabaka A MABEDI. (2)
- 1.1.13 Polelo ya Tona ya pele ya tša Basadi le Bana, Bathabile Dlamini TEMANENG YA 6 e mo tšweletša e le motho wa mohuta mang? Fahlela. (2)
- 1.1.14 Ke ponelopele efe yeo o bago le yona ka lefoko leo le kotofaditšwego TEMANENG YA 6? Tšweletša dintlha TŠE PEDI. (2)
- 1.2 Lebeledišiša seswantšho se se latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo ka sona.

SETŠWELETŠWA SA B[Mothopo: www.google.com]

- 1.2.1 Kgetha karabo ya maleba. Gantši tiragalo ya setšweletšwa se e bonagala kae? (1)
- A Kamora ya borobalelo.
B Kamora ya botshwelamare.
C Kamora ya bobapalelo.
D Kamora ya bohlapelo.
- 1.2.2 Fahlela karabo ya ka godimo. (1)
- 1.2.3 Ka dintlha TŠE PEDI tšweletša seo se bolelwago ke diperesente setšweletšweng se. (2)
- 1.2.4 Go ya ka wena ke eng seo o naganago gore se ka dirwa go fediša bothata bjo bja tshenyo ya meetse? Efa dintlha TŠE PEDI. (2)

PALOMOKA YA KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KAKARETŠO**POTŠIŠO YA 2**

Akaretša temana ye e latelago ka go tšweletša maele ao motho a ka hlokomelago mmele wa gagwe ka tshwanelo.

DITAELO

1. Kakaretšo e ngwalwe ka mokgwa wa dintlha tše 7.
2. Kakaretšo e be magareng ga 60 le 70.
3. Šomiša mantšu A GAGO.
4. Bontšha palo ya mantšu mafelelong a kakaretšo.

SETŠWELETŠWA SA C**TLHOKOMELO YA MMELE**

Ba Kgoro ya Maphelo ba eletša setšhaba ka mehla go hlokomela mebele ya sona. Se se direlwa gore batho ba se tsenwe ke malwetši a mehutahuta. Ka go realo, ba beakantše dijo tše di loketšego mmele wa motho. Merogo ye mefsa e na le seabe tlhokomelong ya mebele ya rena.

Dijo tša go apewa ka makhura ke mpholo maphelong a batho. Tšeo di loketšego mmele ke tša go apewa ka meetse. Bogobe bjo bošweu ge o boja bo kotsi bo phalwa ke bja mabele. Dijo di swanetše go nokwa ka letswai la maswanedi ka nepo ya gore di be bose. Letswai le lentši le re tšwaetšego go le tšhela le gokela batho malwetši a go swana le madiamagolo. La go se apeuwe lona le kotsi le go feta.

Borotho go lebelelwe bjo botsothwa ka gore bjo bošweu ga bo na phepo. Go bohlokwa gore godimo ga dijo tše dingwe le tše dingwe motho a be le seenywa goba morogo go maatlafatša mašole a mmele. Meetse go nwewe bonnyane bja digalase tše seswai ka letšatši. Godimo ga tše ka moka boitšhidullo bo bohlokwa kudu, go tiiša ditho tša mmele. Ge go ka šetšwa tše ka moka, maphelo a mantši a tla bolokega.

[Boitlhamelo]

PALOMOKA YA KAROLO YA B:**10**

KAROLO YA C: DIBOPEGO LE MELAO YA TŠHOMIŠO YA POLELO**POTŠIŠO YA 3**

Lebeledišiša papatšo ye gomme o arabe dipotšišo tša go e latela.

SETŠWELETŠWA SA D

MORUTIŠI WA NNETE, WA BOTSHEPEGI, KA NAKO TŠOHLE...

Etela wepesaete ye ka pelapela, o fetoge thwadi!

Thuto e nolofaditšwe bohle ba a tšwelela.

[E amantšwe go tšwa go inthanete]

3.1 Kgetha karabo ya maleba. Na mmapatši o bapatša eng?

- A *e-learning*
- B Lefase
- C Thuto
- D Wepesaete

(1)

3.2 Efa mekgwa YE MEBEDI yeo mmapatši a e šomišitšego go goga šedi ya moreki.

(2)

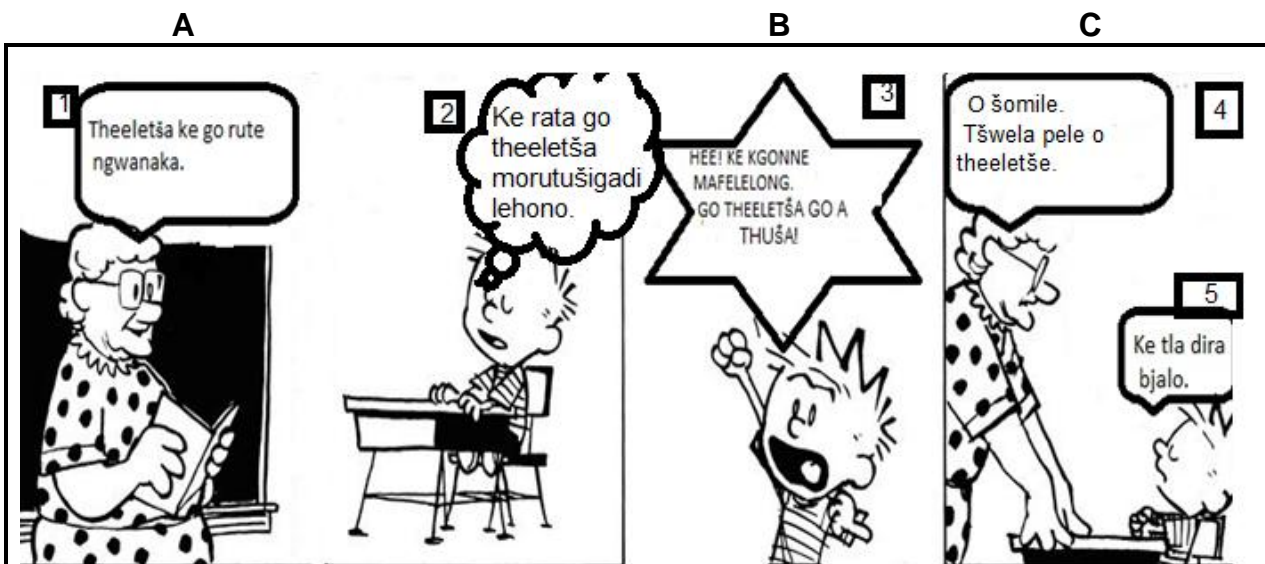
3.3 Tsopola mmolelwana wo o laetšago gore morutwana a ka holega ka papatšo ye.

(1)

- 3.4 Na leswao leo le tšwelelago papatšong le laetša eng? (1)
- 3.5 Ngwala sekafoko seo mmapatši a se dirišitšego go jabetša moreki. (1)
- 3.6 Ngwala lešalašupi leo le tšwelelago papatšong o be o laetše le kgato ya lona. (2)
- 3.7 'Slogan' se, 'MORUTIŠI WA NNETE, WA BOTSHEPEGI, KA NAKO TŠOHLE ...' se sepedišana bjang le papatšo ye? Fahlela ka dintlha TŠE PEDI. (2)
- [10]**

POTŠIŠO YA 4

Lebeledišiša khathuni ye le mantšu a yona gomme o arabe dipotšišo tša go latela.

SETŠWELETŠWA SA E

[E amantšwe: *Universal Press*, 1991]

- 4.1 Tsopola lelahlelwa dipuduleng o be o bolele gore le tšweletša maikutlo afe. (2)
- 4.2 Kgetha karabo ya maleba. Moselana wa -gadi puduleng ya 2 o tšweletša ...
- A bokoto.
B bogolo.
C botshadi.
D bogoši. (1)
- 4.3 Efa phapano magareng ga pudula ya 1 le 2. (2)
- 4.4 Tšweletša ka mo tlhakakgolo e tswalanago le pudula ya 3 ka gona. (2)
- 4.5 Go tšwa foreiming ya C tšweletša modirišopego. (1)
- 4.6 Na ditiragalo tša khathuning di tšweletša molaetša ofe? Fahlela ka dintlha TŠE PEDI. (2)
- [10]**

POTŠIŠO YA 5

- 5.1 Bala temana ya ka tlase ka šedi gore o tle o kgone go araba dipotšišo tša go latela.

SETŠWELETŠWA SA F**EMA-EMA O TŠWELELE**

Matome o rile go fetša mphato wa marematlou a lebana le komatona ya go nyakana le mošomo. O be a lebane le seemo sa bohloki lapeng la gabo. Ke ngwana wa mathomo lapeng labo. Ka morago ga go fetša go ngwala meleko ya mafelelo a ngwaga, a kgopela go ithaopa lebenkeleng la diaparo. Maikemišetšomagolo e be e le go itlwaetša go se dule ka matsogo. 5

Ge a le mošomong wa gagwe, o be a swara go swarega. Balaodi ba mmona gomme ba kgahlwa ke matsogo a gagwe. Ge nako ya go te ngwadišetša yunibesithi e fihla, a makala **ba bagolo** ba mo fa thekgo ya mašeleng, ka nepo ya gore o tla re go fetša sekolo a tla a lefa molato wo. Se ebile monyetla wo mokaone go Matome. Ka fao a kotopana gore mo go yago go ye. 10
Ka morago ga dithuto ga se a ka a hlakela mošomo.

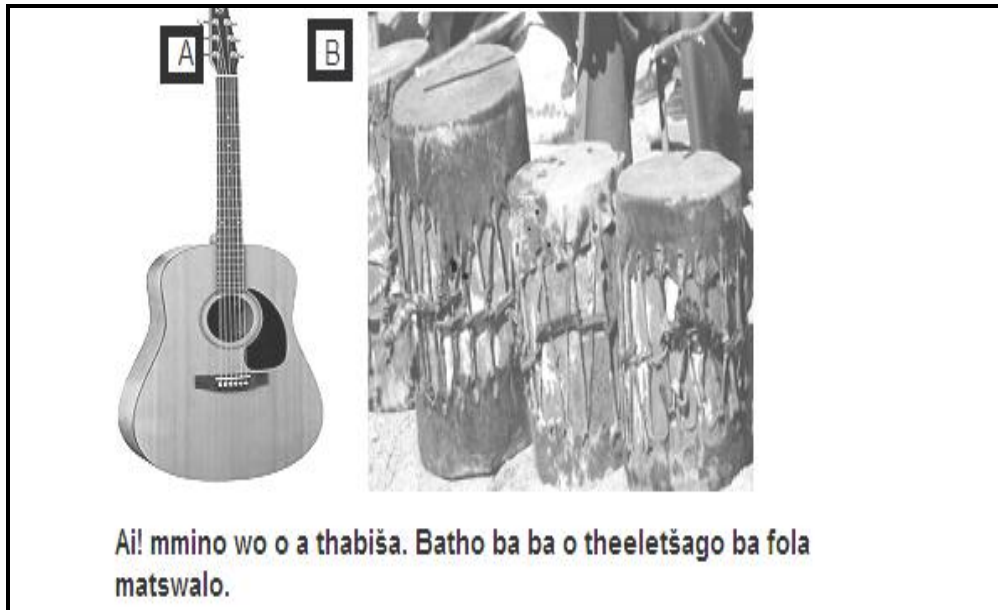
O be a na le mahlatse mošomong. Ke nnete, tšhiwana e sa hwego e leta monono.

[Boitlhamelo]

- 5.1.1 Tsopola leinagokwa lefokong la mathomo TEMANENG YA 1. (1)
- 5.1.2 Ngwalolla lefoko le le latelago gore le balege.
Ge nako ya go te ngwadišetša yunibesithi e fihla ... (1)
- 5.1.3 Fetolela lefoko le 'Ke ngwana wa mathomo lapeng labo' go:
(a) Kganetšo (1)
(b) Letlago (1)
- 5.1.4 TEMANENG YA 2 lefokong la 2 ntšha lekopanyi o be o le diriše lefokong go laetša kwešišo. (2)
- 5.1.5 Lefokong le 'a kgopela go ithaopa lebenkeleng' ngwalolla leitiri o be o tiiše kgetho ya gago ka lebaka. (2)
- 5.1.6 Ngwala leina le 'matsogo' bjalo ka lehlathifelo, o be o le diriše lefokong la go kwagala. (2)

- 5.1.7 Lefoko le: 'O be a swara di swarega', le ngwale bjalo ka:
 (a) Lefokopotšišo (1)
 (b) Lefokotharedi (1)
- 5.1.8 Laetša ka mokgwa wo lentšu le 'swara' le ka šomišwago ka gona go tšweletša dithalošo tša go fapana. Ngwala mafoko A MABEDI. (2)
- 5.2 Lebelela seswantšho se le mantšu a sona gore o tle o kgone go araba dipotšišo tšeo di latelago.

SETŠWELETŠWA SA G

[Mothopo: www.google.co.za]

- 5.2.1 Ngwala sedirišwa sa A ka bontši le sa B ka botee. (2)
- 5.2.2 Tšweletša lelatodi la lentšu le le thaletšwego lefokong le le latelago:
 Mmino o a thabiša. (1)
- 5.2.3 Kgetha karabo ya maleba. Sehlopantšu se: ba ba theeletšago ke ...
 A leamanyišala.
 B leamanyidiri.
 C leamanyihlathi.
 D leamanyiina. (1)
- 5.2.4 (a) Na leadingwa ke eng?
 (b) Efa mohlala wa leadingwa go tšwa setšweletšweng sa G. (2)

[20]

PALOMOKA YA KAROLO YA C: 40
PALOMOKA YA TLHAHLOBO: 80